

Отже, насильство щодо дитини у сім'ї є феноменом, який має певні передумови та спричинює руйнівні наслідки як для особистості конкретної дитини, так і для суспільства загалом. За умови комплексного та компетентного підходу до попередження насильства, своєчасного виявлення та подолання чинників, що призводять до нього, реабілітації його жертв та корекційної роботи з агресорами, можна мінімізувати прояви цього явища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виявлення, попередження і розгляд випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми : методичні матеріали для працівників освіти / [авт.- упор. С. Буров, І. Дубініна, Ю. Онишко, Л. Смилова, М. Ясиновська] – К. : Видавничий дім «КАЛІТА», 2007. – 36 с.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І. Звереві. – К. ; Сімф. : Універсум, 2013. – 536 с.
3. Журавель Т. В. Попередження, виявлення і подолання випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми : метод. посіб. для освітян / [Т. Журавель, О. Кочемировська, М. Яновська ; за заг. ред. О. В. Безпалько]. – К. : К.І.С, 2009. – 242 с.
4. Організація роботи з розв'язання проблем насильства в школі : [навч.-метод. посіб. / упорядн. Є. Дубровська, М. Ясеновська] – К. : Науковий світ, 2013. – 96 с.
5. Система захисту дітей від жорстокого поводження / [Л. Волинець, Т. Дорошок, М. Євсюкова та ін. ; ред. К. Б. Левченко, І. М. Трубавіна. – К. : Держсоцслужба, 2005. – 395 с.
6. Соціальна педагогіка : навч. посіб. / [О. В. Безпалько, І. Д. Зверева, Т. Г. Веретенко; за ред. О. В. Безпалько]. – К. : Академвидав, 2013. – 312 с.

Сергій Пішун,

канд. пед. н., доцент,
Сумська філія

Харківського національного університету
внутрішніх справ

ДЕВІАНТНІ ПРОЯВИ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ ЯК ПРЕДМЕТ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ

У статті надано аналіз факторів і конституційних особливостей підлітків, у яких під впливом несприятливих соціальних умов, а також, в силу моральної незрілості, виникає та закріплюється девіантна поведінка.

Serhii Pishun

TEENAGERS' DEVIANT BEHAVIOUR AS AN ISSUE OF PEDAGOGIC CORRECTION

The article provides a brief analysis of the factors and constitutional characteristics of teenagers, which along with the adverse social conditions, and due to instability of moral sphere contribute to the emergence and strengthening of deviant behaviour.

Проблема криміналізації свідомості молоді є дуже важливою для українського суспільства. Правова неосвіченість більшості неповнолітніх породжує неповагу до закону, підштовхує до злочинної діяльності. Загострення політичних, економічних, соціально-культурних потреб створює сприятливі умови для поширення «злочинної» ідеології, залучення підлітків до злочинної діяльності, створення організованих злочинних груп, їх діяльності й розвитку. Соціально дезадаптивні риси особистості підлітків, схильних до девіації, та їх формування відображає яскраво виражений низький ступінь моральної регуляції поведінки у суспільстві і є порушенням загального процесу інтеріоризації морально деформованих соціальних відносин, що оточують дитину: невігдність дотримуватися моральних принципів, засвоєння ієрархії цінностей з позицій власного «єго», прийняття духовно збіднених установок, які спрямовують усі сили та здібності на придбання престижних речей, виправдання будь-яких джерел збагачення.

Такі соціальні інститути як сім'я, засоби масової інформації, колективи навчальних закладів, які здатні сформулювати об'єктивні уявлення підростаючої людини та громадянську позицію щодо злочинної діяльності, не здійснюють належного впливу на неї, а іноді навіть і пропагують кримінальну субкультуру. Таке протиріччя підриває авторитет соціальних інститутів взагалі, зменшує повагу підлітків до них, їх значимість та цінність.

Відхилення у той чи інший бік поведінки з різною інтенсивністю є суттєвим параметром девіації, яка визнається нормальною й такою, що не є відхиленням, незалежно від наявності або відсутності патології психічних розладів. Відповідно до концепції адаптивної поведінки, слід зазначити, що порушення адаптації – це результат будь-якої девіації чи то психічної, чи соціальної. Як зазначає О. Безпалько, «серед українських та зарубіжних дослідників немає єдиного погляду на термін «девіантна поведінка». Одні вчені вважають, що йдеться про всі відхилення від схвалюваних суспільством соціальних норм, інші – пропонують охоплювати

цим поняттям тільки порушення правових норм, треті – різні види соціальної патології (алкоголізм, наркотизм, убивства)» [1, с. 95].

Саме девіація як поведінкова форма людини свідчить про розбалансованість психічних процесів, що, в свою чергу, позначається на системі вчинків або окремо взятих вчинках, які суперечать суспільно прийнятним нормам у вигляді порушення процесу самоактуалізації, дезадаптації або у відсутності морально-естетичного контролю за проявами власної поведінки. Сучасний підліток часто не сприймає позитивних прикладів для наслідування, ідеалів, до яких він міг би прямувати. У своїй поведінці люди, як правило, орієнтуються на подобу таких груп та індивідів, які демонструють стійкість, життєздатність, цілеспрямованість, можливість досягнення успіху. Через те, що в нього не сформувалися власні норми поведінки, він наслідує «сильнішу» особистість. Сьогодні в багатьох неповнолітніх такою особистістю стає раніше засуджений, злочинець.

Взаємодіючи з реальністю, порушення тих чи інших норм суспільства певними способами, призводить до девіантної поведінки неповнолітніх. яка може бути представлена агресивною й аутоагресивною формами, зловживанням речовин, які змінюють психічний стан тощо можуть бути детерміновані порушенням стилю поведінки, сексуальною, комунікативною, естетичною девіацією, надцінними захопленнями.

Конкретний психотип зростаючої особистості таких випадках може патологічно відреагувати на будь-які подразники, навіть незначні. При цьому така патологія набуває стереотипу поведінки, коли повторюється одна й та ж сама дія за різних умов (наприклад, уживання алкоголю, наркотиків як відповідна реакція на найменший подразник). На відміну від цієї форми девіації існують так звані непатологічні форми, які проявляються у характерологічних поведінкових реакціях. Це плинні, ситуативні реакції, ситуації педагогічної та соціальної занедбаності підлітків, що перш за все є взаємодією з певною референтною групою однолітків, звільненням від залежностей, захопленнями, сексуальним потягом тощо.

Ознаки синдромів, які мають форму патології, не можливо виявити навіть тоді, коли спостерігається делінквентна поведінка, у тому числі й кримінальна. Кримінальній поведінці, як правило, передують різноманітні форми девіантної і делінквентної поведінки [2, с. 115].

Переважно вони зумовлені соціальними факторами. Так, якщо неповнолітній потрапляє до установи виконання покарань, де вже створена певна організована злочинна група, то він, під впливом інших засуджених, справжніх носіїв кримінальної субкультури, як правило, теж починає дотримуватися законів злочинного світу. Це призводить до збільшення злочинності серед неповнолітніх. Кримінально-злочинські традиції найтісніше пов'язані з відтворенням професійних злочинців за рахунок осіб з числа нестійкої частини підлітків. Існуюча ієрархія, прагнення до самоутвердження й виживання в умовах соціального контролю об'єктивно сприяють залученню в сферу злочинної діяльності нових молодих людей. Дані МВС України підтверджують, що майже в усіх великих обласних центрах виявлені криміногенні молодіжні угруповання з різним ступенем організованості. Очолюють їх найчастіше молоді люди 19–26 років, далі йдуть 16–19-річні бойовики, а потім «пушпайки» 12–15 років. Тут 12–15-річних підлітків нібито захищають, дають «цікаву» роботу, навчають бути «повноцінними» людьми, підкорюватися «залізній дисципліні».

Що ж у злочинності сприяє її самовідтворенню та поширенню шляхом залучення нових учасників? Дослідження показують, що вирішальну роль у цьому процесі відіграє вплив стійкої навмисної злочинності, тобто професійна злочинність. Встановлено, що особи із стійкою протиправною поведінкою схильні утворювати спільноти, визначальним елементом життєдіяльності яких є скоєння злочинів, унаслідок чого виробляються певні норми, зразки поведінки. Агресивна поведінка непатологічного характеру може спостерігатися в осіб, які відчують дисгармонію в пубертатний період, прояв певної риси характеру, яка досягає граничного показника й перебуває біля крайньої межі норми, а також може бути викликана соціальною занедбаністю. Розмежування непатологічних і патологічних форм має певні труднощі, оскільки на практиці досить рідко зустрічаються так звані «чисті» випадки непатологічних девіацій поведінки.

Виокремлення форм агресивної поведінки непатологічного змісту представляється нам важливим, по-перше, для адекватного визначення неповнолітніх у навчально-виховні установи відкритого та закритого типу, тобто тих осіб, які не підлягають кримінальній відповідальності; по-друге, у наданні індивідуальної соціально-профілактичної допомоги підліткам з асоціальною поведінкою з метою попередження правопорушень або їхньої реабілітації; по-третє, з метою оцінювання психічного стану підлітка щодо конкретного кримінального вчинку.

Девіації можна поділити на дві групи: нестандартні та деструктивні. Нестандартна поведінка – це форма критичного мислення, що виходить за межі соціальних стереотипів поведінки. Деструктивність поведінки обумовлена певними цілями, які мають як зовнішні ознаки (порушення соціальних норм), так і внутрішні (регресивність особистості, її дезадаптація). Частота й масивність цих явищ визначають характерні для підліткового віку психопатоподібні, гебоїдні форми поведінки. Цьому ж сприяє типовий для даного віку особистісний перелік психічних розладів, які можуть взагалі привести особистість до повної ізоляції.

На жаль, на сьогодні залишається незаперечним той факт, що в суспільстві поряд з проблемою жебрацького рівня життя значної частини населення, що безперечно загострює суспільні проблеми і слугує одним з компонентів антигромадських настроїв і є результатом посилення криміногенних ситуацій, знову актуалізувалася й стає все гострішою проблема дитячої безпритульності, яка практично зникла ще у кінці 30-х років минулого сторіччя. Саме ці фактори, а також відсутність перспектив у майбутньому, соціальна незатребуваність визначає різні форми поведінки особистості. Розмитість межі добра і зла, дозволеного й недозволеного, потурання низинним інстинктам і пристрастям набули рис національного лиха.

Про зрушення у системі виховання дітей та молоді, про посилення уваги на державному рівні до проблем дитячої злочинності та безпритульності свідчить і той факт, що 27 квітня 2007 року відбулося спільне засідання колегій Міністерства освіти і науки України, Міністерства внутрішніх справ України та Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту на тему «Спільна робота відомств у сфері просвітницько-профілактичної роботи щодо запобігання злочинності й проявів насилля серед учнівської молоді». Такою зустріччю започатковано співпрацю трьох міністерств задля подолання дитячої злочинності та безпритульності [4, с. 2].

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалько О. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: [навч. посіб.] / О. Безпалько. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.
2. Митникова О. Девиантное поведение / О. Митникова, И. Рудакова, Н. Фальчевская. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 2005. – 156 с.
3. Окушко Т. Соціально-педагогічні умови корекції девиантної поведінки підлітків у позашкільних навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Т. Окушко. – К., 2009. – 20 с.
4. Русаков С. Чи вже на часі шкільний дільничий? / С. Русаков // Освіта. – 2007. – № 21 (2–9 травня).
5. Шнейдер Л. Девиантна поведінка дітей і підлітків / Л. Шнейдер. – М.: Академічний проект, Трікста, 2005. – 336 с. – (Психологічні технології).

Віра Поліщук,
д. пед. н., професор,
Ганна Слозанська,
канд. пед. н., доцент,
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ АГРЕСИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДІТЕЙ

У статті обґрунтовано необхідність і доцільність підготовки майбутніх соціальних працівників до здійснення цілеспрямованої роботи у сучасному українському суспільстві з попередження агресивного ставлення дорослих до дітей. Розкрито досвід професійної підготовки майбутніх соціальних працівників освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр за спеціальністю «Соціальна робота» Інституту педагогіки і психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка до реалізації завдань попередження жорстокого ставлення дорослих до дітей. Окреслено змістову та процесуальну складову реалізації досліджуваного процесу.

Vira Polishchuk,
Hanna Slozanska

TRAINING OF FUTURE SOCIAL WORKERS TO PREVENT AGGRESSIVE ATTITUDE TOWARDS CHILDREN

The article proves the necessity and relevance of training future social workers to implement targeted work in modern Ukrainian society in order to prevent child abuse. It reveals the experience of teaching staff of the Institute of Pedagogy and Psychology of Ternopil National Volodymyr Hnatiuk Pedagogic University on training of future social workers (Bachelors of social work) to prevent child abuse. It outlines the semantic and procedural component of implementation of this process.

В умовах сьогодення особливе місце у вирішенні проблеми попередження агресивного ставлення до дітей належить соціальним працівникам, оскільки вони працюють з проблемними родинами, дитячими притулками і мають можливість безпосередньо впливати на дорослих і їх ставлення до дітей. Поширення явища жорстокого поводження з дітьми, недостатня увага до його профілактики, недостатня розробка змісту, форм і методів реалізації цього процесу зумовлює об'єктивну потребу у професійній підготовці соціальних працівників до профілактики агресивного ставлення до дітей.

У сучасній науці здійснено низку дисертаційних досліджень, які розкривають різні аспекти професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, зокрема, теоретико-методичні основи їх